

Отримано: 12 січня 2026

Прорецензовано: 13 січня 2026

Прийнято до друку: 14 січня 2026

email: martsinvitalii11@gmail.com

DOI: <http://doi.org/10.25264/2415-7384-2026-20-48-52>

Марцін В. В. Соціально-психологічні засади інтеграції демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : серія «Психологія». Острог : Вид-во НаУОА, січень 2026. № 20. С. 48–52.

УДК: 159.9.072

Марцін Віталій Володимирович,

слухач Національного університету оборони України,
ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0004-2520-535X>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЦИВІЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

У статті здійснено теоретичне осмислення соціально-психологічних засад інтеграції демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище в умовах повномасштабної російсько-української війни. Обґрунтовано, що процес повернення військових до мирного життя не зводиться до індивідуального подолання наслідків бойового досвіду, а має соціально зумовлений характер і формується на перетині особистісних ресурсів, міжособистісних взаємодій та соціокультурного контексту. На основі аналізу сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень розкрито роль соціальної залученості, відчуття приналежності до цивільної спільноти, підтримки з боку соціального оточення та трансформації соціальної ідентичності як ключових чинників успішної інтеграції демобілізованих військовослужбовців. Показано, що втрата соціальних зв'язків, соціальна ізоляція та ідентифікаційна невизначеність після демобілізації виступають самостійними факторами соціально-психологічної дезадаптації незалежно від інтенсивності клінічних симптомів. Зроблено висновок про доцільність розгляду інтеграції військовослужбовців крізь соціально-психологічний вимір, що створює теоретичне підґрунтя для подальших досліджень і розроблення комплексних психосоціальних підходів до підтримки ветеранів у післявоєнний період.

Ключові слова: демобілізовані військовослужбовці, інтеграція, соціальні зв'язки, почуття приналежності, соціальна ідентичність, цивільне середовище.

Vitalii V. Martsin,

The student of the National Defence University of Ukraine,
ORCID-ID: <https://orcid.org/0009-0004-2520-535X>

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE INTEGRATION OF DEMOBILIZED MILITARY PERSONNEL INTO THE CIVILIAN ENVIRONMENT

The article provides a theoretical analysis of the socio-psychological foundations of the integration of demobilized military personnel into the civilian environment in the context of the full-scale Russian-Ukrainian war. It is substantiated that the process of returning military personnel to peaceful civilian life cannot be reduced solely to the individual overcoming of combat stress or traumatic experience. Instead, integration is conceptualized as a socially conditioned phenomenon that emerges at the intersection of personal psychological resources, interpersonal interactions, and the broader sociocultural context in which demobilized service members resume civilian roles.

Based on an analysis of contemporary international and Ukrainian scholarly research, the article highlights the crucial role of social connectedness, sense of belonging to the civilian community, social support, and the transformation of social identity as key factors in the successful integration of demobilized military personnel. Particular attention is paid to the loss of military social structures after demobilization and the resulting disruption of habitual social ties, which previously provided stability, recognition, and a clear system of roles and values. The absence or insufficiency of compensatory civilian social networks often complicates the transition process and increases the risk of socio-psychological maladaptation.

The study demonstrates that social isolation, weakened interpersonal relationships, and identity uncertainty following demobilization should be considered independent factors contributing to socio-psychological distress, rather than merely secondary consequences of combat-related trauma or post-traumatic stress symptoms. These factors may significantly hinder the restoration of full social functioning even in cases where clinical symptoms are moderate or effectively managed. From this perspective, integration is viewed as a dynamic process that involves not only internal psychological restructuring but also external validation and acceptance of a new civilian social role.

The findings support the relevance of examining the integration of demobilized military personnel primarily through a socio-psychological lens. Such an approach allows for a more comprehensive understanding of the interaction between individual experiences and social environments and emphasizes the importance of community involvement, social inclusion, and identity reconstruction. The article concludes that this theoretical framework provides a solid foundation for further empirical research and for the development of comprehensive psychosocial support strategies aimed at facilitating veterans' successful reintegration and long-term participation in civilian society during the post-war period.

Keywords: socio-psychological adaptation; demobilized military personnel; accommodation; maladaptation; post-traumatic growth; emotional experiences; identity; civilian life.

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна суттєво актуалізувала проблему повернення військовослужбовців до цивільного життя та їх подальшої інтеграції у мирне соціальне середовище. В умовах тривалих бойових дій значна кількість осіб проходить через досвід високого рівня небезпеки, психологічного напруження, втрат і радикальної зміни життєвих умов. Після демобілізації військовослужбовці опиняються перед необхідністю не лише фізичного повернення до мирного життя, а й глибокої внутрішньої перебудови, переосмислення власного досвіду, соціальних ролей, ідентичності та способів взаємодії з оточенням.

Досвід антитерористичної операції (АТО) та операції об'єднаних сил (ООС) засвідчив, що процес інтеграції військовослужбовців у цивільне середовище є складним, тривалим і нерідко супроводжується проявами соціально-психологічної дезадаптації. Попередні хвилі демобілізації виявили недостатню готовність соціальних інституцій і громад до системної підтримки ветеранів, що призводило до зростання соціальної ізоляції, труднощів професійної реалізації, порушення сімейних взаємин та загострення психологічних проблем. У сучасних умовах ці виклики набули ще більшої актуальності, оскільки війна має затяжний характер, а бойовий досвід багатьох військовослужбовців відзначається високою інтенсивністю та травматичністю.

Інтеграція демобілізованих військовослужбовців не може розглядатися лише як індивідуальний процес подолання наслідків стресу або травматичного досвіду. Вона є соціально зумовленим явищем, що формується на перетині особистісних ресурсів, міжособистісних взаємодій і ширшого соціокультурного контексту. Невідповідність між внутрішніми психологічними змінами особистості ветерана та очікуваннями цивільного середовища нерідко стає джерелом напруження, що ускладнює відновлення повноцінного соціального функціонування та відчуття приналежності до мирного соціуму.

У цьому контексті актуалізується потреба в системному соціально-психологічному осмисленні процесу інтеграції демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище, з урахуванням як індивідуально-психологічних, так і соціальних чинників. Такий підхід дозволяє окреслити ключові засади інтеграції, що можуть слугувати теоретичним підґрунтям для подальшого наукового аналізу та практичних ініціатив у сфері психосоціальної підтримки ветеранів у післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних зарубіжних дослідженнях інтеграція демобілізованих військовослужбовців дедалі частіше розглядається як соціально-психологічний процес, що виходить за межі клінічного подолання наслідків бойового стресу. Науковці акцентують увагу на ролі соціальної залученості, відчуття приналежності та якості міжособистісних зв'язків як ключових умов успішного входження ветеранів у цивільне середовище. У цьому контексті особливого значення набувають дослідження, що аналізують соціальні механізми адаптації після демобілізації.

У дослідженні S. Kintzle, N. Barr та C. A. Castro [5] процес переходу ветеранів до цивільного життя аналізується крізь призму соціальної залученості, яку автори визначають як внутрішнє відчуття належності до соціального середовища та спільноти. На основі емпіричного аналізу даних 722 ветеранів доведено, що соціальна залученість має виражений захисний ефект щодо симптомів посттравматичного стресового розладу, демонструючи найсильніший негативний прямий вплив на їх інтенсивність. Водночас бойовий досвід і нечесний тип звільнення з військової служби підвищують ризик розвитку ПТСР не лише безпосередньо, а й опосередковано – через зниження рівня соціальної залученості. Автори підкреслюють, що втрата спільноти, відчуття приналежності та соціальної підтримки, які забезпечувалися військовою структурою, суттєво ускладнює процес адаптації до цивільного життя і сприяє поглибленню психоемоційних порушень. Тому, соціальна ізоляція постає не як вторинний наслідок травматичного досвіду, а як самостійний чинник, що посилює дезадаптаційні прояви у ветеранів. Висновки цього дослідження є важливими для цієї роботи, оскільки підтверджують, що інтеграція демобілізованих військовослужбовців має розглядатися насамперед у соціально-психологічному вимірі, де ключовими засадами є соціальна залученість, відчуття приналежності та підтримки як умови успішного входження у цивільне середовище [5].

У систематичному нарративному огляді, опублікованому в *Frontiers in Psychology*, R. Gettings та співавтори комплексно проаналізували роль соціальної пов'язаності, соціальної ізоляції та самотності в інтервенціях для військових ветеранів із посттравматичним стресовим розладом. Автори переконливо показують, що традиційно симптомно-орієнтовані підходи до роботи з ПТСР є недостатніми, оскільки вони не охоплюють екзистенційні та соціально-психологічні виміри досвіду ветеранів. Узагальнюючи результати 28 емпіричних досліджень, дослідники непрямо підкреслюють, що саме втрата соціальних зв'язків, відчуття «виключеності» та руйнування звичних моделей взаємодії після демобілізації виступають ключовими чинниками ускладненої адаптації. Особливу увагу приділено таким засадам ефективної підтримки, як соціальна реінтеграція, довіра, групова згуртованість і відновлення відчуття приналежності до спільноти, які знижують інтенсивність переживаної самотності навіть без прямого фокусу на клінічних симптомах. Отримані висновки безпосередньо корелюють із темою даного дослідження, оскільки підтверджують доцільність розгляду інтеграції демобілізованих військовослужбовців у цивільне

середовище саме кризь призму соціально-психологічних засад, а не лише лікувально-реабілітаційних моделей [4].

Проаналізовані дослідження підтверджують, що інтеграція демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище значною мірою визначається соціально-психологічними засадами, серед яких провідну роль відіграють соціальна залученість, відчуття приналежності та підтримки. Втрата соціальних зв'язків і досвід ізоляції виступають самостійними чинниками дезадаптації, незалежно від інтенсивності клінічних симптомів. Отримані висновки узгоджуються з логікою даного дослідження та підтверджують доцільність розгляду інтеграції військовослужбовців кризь соціально-психологічний вимір.

Мета і завдання дослідження – теоретичне осмислення та узагальнення соціально-психологічних підходів і чинників, що визначають процес інтеграції демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище є складним соціально-психологічним процесом, що формується на перетині індивідуального досвіду бойових дій та умов соціального функціонування після завершення служби. Участь у війні передбачає тривале перебування в структурованому середовищі з чіткою ієрархією, нормативністю поведінки та специфічною системою цінностей, які регулюють не лише професійну діяльність, а й повсякденну взаємодію, способи прийняття рішень та самосприйняття особистості. Військове середовище забезпечує відносну соціальну визначеність, зрозумілий розподіл ролей і чіткі критерії соціальної значущості, що істотно відрізняється від більш гнучкого, але менш структурованого цивільного соціального простору.

Після демобілізації військовослужбовець стикається з необхідністю адаптації до нових соціальних ролей, норм і очікувань, які не завжди є однозначними або передбачуваними. Перехід до цивільного життя супроводжується втратою звичних механізмів соціальної регуляції, необхідністю самостійного вибудовування міжособистісних взаємодій і переосмислення власного соціального статусу. Як зазначає О. Ф. Хміляр [2], цей процес часто супроводжується зниженням відчуття соціальної визначеності, порушенням усталених моделей взаємодії з оточенням та підвищенням внутрішньої напруги. За таких умов адаптація набуває не лише індивідуального, а й соціального виміру, оскільки успішність інтеграції значною мірою залежить від готовності цивільного середовища до прийняття демобілізованого військовослужбовця та створення умов для його залучення у нові соціальні взаємодії.

У соціально-психологічному вимірі інтеграція не зводиться до формального повернення особи до мирного життя або відновлення окремих соціальних функцій. Йдеться про відновлення повноцінної взаємодії з цивільною спільнотою та формування стійкого відчуття приналежності до неї як умови повноцінного соціального функціонування. Перехід із військового середовища до цивільного передбачає зміну системи норм, цінностей і соціальних очікувань, що нерідко супроводжується переживанням втрати соціальної визначеності та порушенням усталених моделей взаємодії. Як зазначає І. В. Караян [1], для учасників бойових дій повернення до цивільного життя часто супроводжується відчуттям соціальної відчуженості, зумовленим розбіжністю між військовим досвідом і нормами цивільного середовища, а також недостатнім рівнем прийняття з боку соціального оточення. За таких умов ветеран може стикатися з труднощами у відновленні міжособистісних контактів, реалізації соціальних ролей і залучення в повсякденні соціальні практики.

Доповнюючи цю позицію, О. Ф. Хміляр [2] підкреслює, що ускладнення соціальної адаптації після демобілізації пов'язані не лише з індивідуальними психологічними наслідками бойового досвіду, а й із недостатньою залученістю демобілізованих військовослужбовців у нові соціальні взаємодії та соціальні мережі. Дефіцит підтримувальних контактів, обмежені можливості для соціальної участі та відсутність зрозумілих механізмів соціального залучення посилюють ризики ізоляції й фрагментації соціального досвіду. У такому контексті інтеграція набуває характеру тривалого процесу взаємної адаптації особистості й соціального середовища, де успішність повернення до цивільного життя значною мірою залежить від готовності спільноти визнавати, приймати та підтримувати нову соціальну роль демобілізованого військовослужбовця. Однією з ключових соціально-психологічних засад інтеграції демобілізованих військовослужбовців є соціальна задіяність, яка охоплює як реальну залученість у соціальні взаємодії, так і суб'єктивне переживання належності до спільноти. Вітчизняні дослідники підкреслюють, що саме участь у значущих соціальних групах і підтримка з боку найближчого соціального оточення створюють умови для стабілізації психоемоційного стану після демобілізації. Зокрема, О. Ф. Хміляр [2] вказує, що відновлення соціальних контактів і відчуття соціальної значущості є важливими чинниками подолання дезадаптаційних проявів у військовослужбовців.

Важливим аспектом інтеграції є також трансформація соціальної ідентичності демобілізованого військовослужбовця. Перехід від військової ідентичності до цивільної потребує не лише внутрішнього особистісного переосмислення власного досвіду, а й соціального визнання нової ролі з боку цивільного середовища. Військова ідентичність, сформована в умовах жорсткої нормативності, чіткої ієрархії та колективної відповідальності, часто набуває домінантного характеру і визначає систему цінностей,

способи самосприйняття та взаємодії з оточенням. Після демобілізації руйнування цієї ідентифікаційної структури відбувається швидше, ніж формування нової цивільної ідентичності, що створює внутрішній дисбаланс і психологічну напругу.

У цьому контексті положення Н. В. Чепелевої [3] дозволяють розглядати демобілізацію як кризовий етап життєвого шляху, пов'язаний із дезінтеграцією усталених уявлень про себе та необхідністю конструювання нових смислів, життєвих орієнтирів і соціальних ролей. Така криза ідентичності може супроводжуватися відчуттям втрати цілісності «Я», зниженням впевненості у власних соціальних можливостях та труднощами у прогнозуванні майбутнього. Особливо ускладненим цей процес стає в умовах, коли цивільне середовище не надає чітких сигналів прийняття та соціального підтвердження нової ролі демобілізованого військовослужбовця.

За відсутності такого соціального підтвердження формується стан ідентифікаційної невизначеності, що посилює внутрішній конфлікт між минулим бойовим досвідом й актуальними соціальними очікуваннями цивільного середовища. Демобілізований військовослужбовець у цій ситуації може втрачати чітке розуміння власного соціального статусу, ролі та значущості, що ускладнює процес самовизначення й знижує відчуття контролю над життєвою ситуацією. Така невизначеність часто супроводжується напруженням у міжособистісних стосунках, уникненням соціальних контактів або, навпаки, конфліктною взаємодією з оточенням, яке не завжди готове до прийняття специфічного досвіду ветерана.

Як підкреслює О. Ф. Хміляр [2], невідповідність між наявними ідентифікаційними установками, сформованими у військовому середовищі та вимогами цивільного соціуму негативно впливає на стабільність соціального функціонування особистості. Це проявляється в ускладненні залучення в нові соціальні взаємодії, обмеженні соціальної активності, зниженні ефективності виконання цивільних соціальних ролей і посиленні ризиків соціальної ізоляції. У таких умовах демобілізований військовослужбовець може залишатися орієнтованим на попередні військові норми та способи взаємодії, які в цивільному середовищі не завжди є функціональними.

У результаті трансформація соціальної ідентичності набуває затяжного, нерівномірного характеру, що безпосередньо ускладнює процес інтеграції демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище. Відсутність узгодженості між внутрішніми змінами особистості та зовнішніми соціальними умовами призводить до фрагментарної адаптації, коли формальне виконання соціальних функцій не супроводжується внутрішнім прийняттям нової цивільної ролі.

Отже, інтеграція демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище постає як багатовимірний і динамічний процес, у якому соціально-психологічні засади – соціальна залученість, відновлення відчуття приналежності, підтримка з боку спільноти та трансформація соціальної ідентичності – відіграють визначальну роль. Узгодження внутрішніх змін особистості з соціальними умовами цивільного життя виступає необхідною передумовою не лише формального повернення до мирного існування, а й повноцінного відновлення соціального функціонування та активної участі ветеранів у житті суспільства.

Висновки. Проведене теоретичне осмислення соціально-психологічних підходів до проблеми інтеграції демобілізованих військовослужбовців у цивільне середовище дозволяє розглядати цей процес як складне, багатовимірне й соціально зумовлене явище, що не може бути зведене до індивідуального подолання наслідків бойового досвіду або клінічної симптоматики. Інтеграція постає як динамічний процес, що формується на перетині внутрішніх психологічних змін особистості та зовнішніх соціальних умов, у межах яких відбувається переосмислення життєвого досвіду, трансформація соціальних ролей, ідентичності та способів взаємодії з оточенням. За таких умов успішність повернення до цивільного життя значною мірою залежить від узгодженості внутрішніх змін особистості з вимогами та можливостями соціального середовища.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень засвідчив, що ключовими соціально-психологічними засадами інтеграції виступають соціальна залученість, відчуття приналежності до цивільної спільноти, підтримка з боку соціального оточення, а також соціальне визнання нової ролі демобілізованого військовослужбовця. Втрата звичних соціальних зв'язків після демобілізації, дефіцит соціального прийняття, обмежені можливості для залучення в нові соціальні взаємодії та стан ідентифікаційної невизначеності розглядаються як самостійні чинники, що істотно ускладнюють процес адаптації та посилюють прояви соціально-психологічної дезадаптації незалежно від інтенсивності клінічних симптомів. Це дозволяє зробити висновок, що навіть за відносної стабілізації психоемоційного стану відсутність соціальної залученості та підтримки може перешкоджати повноцінному відновленню соціального функціонування ветеранів.

У межах дослідження підтверджено доцільність розгляду інтеграції демобілізованих військовослужбовців саме крізь соціально-психологічний вимір, який дає змогу поєднати аналіз індивідуального бойового досвіду з характеристиками соціального середовища, в якому відбувається повернення до мирного життя. Такий підхід дозволяє вийти за межі симптомо-орієнтованих моделей і зосередитися на соціальних механізмах відновлення – відчутті приналежності, соціальній участі, довірі, визнанні та

підтримці з боку спільноти. У цьому контексті інтеграція розглядається не як одноразовий акт повернення, а як тривалий процес взаємної адаптації особистості та соціального середовища. Запропоноване теоретичне узагальнення створює підґрунтя для подальших емпіричних досліджень і розроблення комплексних психосоціальних ініціатив, спрямованих на підтримку ветеранів у процесі їх повернення до повноцінної участі в житті цивільного суспільства в післявоєнний період.

Література:

1. Караян І. В. Соціально-психологічні особливості реінтеграції учасників бойових дій у цивільне життя. *Проблеми сучасної психології*. 2019. № 46. С. 156–174.
2. Хміляр О. Ф. Психологічні чинники соціальної адаптації військовослужбовців після участі в бойових діях. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2020. № 45. С. 86–96.
3. Чепелева Н. В. Трансформація ідентичності особистості в умовах життєвої кризи. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2016. № 9. С. 174–186.
4. Gettings R. D., Kirtley J., Wilson-Menzfeld G., Oxburgh G. E., Farrell D., Kiernan M. D. Exploring the role of social connection in interventions with military veterans diagnosed with post-traumatic stress disorder: systematic narrative review. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 873885. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.873885.
5. S. Kintzle, N. Barr та C. A. Castro PTSD in U.S. Veterans: The Role of Social Connectedness, Combat Experience and Discharge. *Healthcare*. 2018. Vol. 6, № 3. Article 102. DOI: <https://doi.org/10.3390/healthcare6030102>.

References:

1. Karayan I. V. Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti reintehratsii uchasnykiv boiovykh dii u tsyvilne zhyttia. *Problemy suchasnoi psykholohii*. 2019. No. 46. P. 156–174.
2. Khmiliar O. F. Psykholohichni chynnyky sotsialnoi adaptatsii viiskovosluzhbovtziv pislia uchasti v boiovykh diiakh. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. 2020. No. 45. P. 86–96.
3. Chepeleva N. V. Transformatsiia identychnosti osobystosti v umovakh zhyttievoi kryzy. *Psykholohichni nauky: problemy i zdobutky*. 2016. No. 9. P. 174–186.
4. Gettings R. D., Kirtley J., Wilson-Menzfeld G., Oxburgh G. E., Farrell D., Kiernan M. D. Exploring the role of social connection in interventions with military veterans diagnosed with post-traumatic stress disorder: systematic narrative review. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 873885. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.873885.
5. S. Kintzle, N. Barr та C. A. Castro PTSD in U.S. Veterans: The Role of Social Connectedness, Combat Experience and Discharge. *Healthcare*. 2018. Vol. 6, № 3. Article 102. DOI: <https://doi.org/10.3390/healthcare6030102>.